

PAJCSICS JÓZSEF

Ó, az a békés átmenet!

Visszaemlékezés a rendszerváltozás körüli időkre

A rendszerváltozás óta tervezgetem magamban, hogy – mint egykori állambiztonsági tiszt – leírom az akkor velem történeteket, amelyekről úgy ítélem meg, hogy meglehetősen érdekesek lehetnek azok számára, akik átéltek azokat az időket, de azoknak is, akik nem.

„Békés átmenet” volt ez a létező szocializmusból a kapitalizmusba, hiszen a rendszerváltó erők nem „csináltak forradalmat”, ahogy ezt első miniszterelnökünk, *Antall József* egyszer megjegyezte. Nem folyt vér az utcán, nem volt megtorlás, az előző rendszerben játszott szerepe mindenkinek legfeljebb az erkölcs értékítélete alá vonható. Már kinek volt valamilyen szerepe, amellyel az előző rendszer fennmaradását tevékenyen segítette. Nyilván sokan vannak és lesznek, akiknek akár súlyosan negatív szerepe mindörökké rejtve marad, mások kisebb-nagyobb „bűne” pedig pellengérré kerül, és az egész ország tudomást szerezhet róla.

Így húsz év távlatában, 1989 második fele egy kavargó, lázas folyamat volt, nemcsak az egyén, hanem az egész társadalom számára. Inogtak a régi rendszer pillérei, és keletkezében voltak az újak. Mindenki kereste a helyét, és igyekezett megfelelni a még meg sem született, de várható új követelményeknek. Megindult a tülekedés – ahogy később találóan elnevezték – a damaszkuszi úton. Sokakban megfogalmazódott a félelem, hogy a békés átmenet a leszámolóshoz vezet.

Megindult a hatalmi harc kicsiben és nagyban. Nagyban az állami élet irányítása, a gazdasági hatalom megszerzése, kicsiben az egyes munkahelyek vezető posztjainak betöltése érdekében. Így volt ez a Belügyminisztériumban is, ahol addigra már én is huszonhárom évet töltöttem el a vizsgálati osztályon különböző beosztásokban. 1989 őszén alezrederesi rendfokozatban éppen osztályvezető-helyettesként, rövid ideig, 1989. július és szeptember 30. között megbízott osztályvezetőként.

Rám hárult az a roppant hálátlan feladat, hogy végrehajtsam a vizsgálati osztály megszüntetését. Az egykori állambiztonsági főcsoportfőnökség reformja, amely később a *Dunagate* néven elhíresült botrányba torkollott, azzal kezdődött, hogy feloszlatták az osztályt, ahol addig dolgoztam.

Hogy mindjárt az elején világos legyen mindenkinek, a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztálya az állambiztonság nyomozó hatósági jogkörrel felruházott szerve volt, az állambiztonsági miniszterhelyettes irányítása és felügyelete alatt.

Szervesen betagozódt az állambiztonsági főcsoportfőnökség szervezetébe, az egyik önálló osztálya volt.

Ez egyben azt is jelentette, hogy kizárólag az állambiztonsági miniszterhelyettes irányítása alá tartozott, az egyes csoportfőnökségek (hírszerzés, belső-, kém- és katonai elhárítás, technikai csoportfőnökség) vezetői nem láthatták el utasítással.

Állambiztonsági tiszt voltam tehát. Válhattam volna az új rendszer ellenségévé vagy ellenzékévé, de nem lettem az. Szerettem volna tovább gyakorolni a szakmámat (bűnüldözés), de nem sokáig maradt rá lehetőségem. Érdekes módon ebben nem elsősorban az új állami vezetés akadályozott meg, hanem azok a velem egykorú vagy fiatalabb rendőr kollégák, akik karriervágyukat sokszor a legnemtelebb módon, intrikákkal, a másik hátán előretörve élték ki.

Kabaré az MSZP-székházban, avagy a trójai faló

Az időben csapongva, talán az 1989. december 12-i székházfoglalási ügy volt az egyik legérdekesebb a velem megésett történetek közül. Még néhány hónappal korábban, a legvérmesebb álmában sem merete volna gondolni senki, hogy az állampárt, az MSZMP hírhedt székházát, az úgynevezett „Fehér Házat”, egy maroknyi kis párt emberei elfoglalják, és nem hajlandók elhagyni a sokat látott üléstermet, ahol egykor az ország dolgai dőltek el. Ez a kis párt a Magyar Október Párt volt, vezetője pedig Krassó György.

Hogyan kerültek oda az akkori időben frissen és gombamód megalakuló pártok emberei?

Így írt róla a *Mai Nap* című napilap riportere.

„– Könnyen ment? – kérdeztem *Farkasházy Tivadart*, a *Rádió szilveszteri kabaréjának szerkesztőjét*.

– Meglepően könnyen...

– Sem igazoltatás, sem motozás?

– Egyik sem. Zsokésapkával a fejemen besétáltam a kapun, mondtam, a Rádiótól jöttem, s szeretném megnézni a KB üléstermet. Két szívelyes úr odakísért.

– Szóval akkor biztos: a szilveszteri kabaré egyik részletét ma délután a Jászai Mari téri pártházban veszik fel?

– Igen, ott, ahova eddig csak a kiváltságosok tehettek be a lábukat, egy kicsit tartok is attól, hogy mindenki forgatja majd a fejét, az intarziákat, a falakat lesve. Egyébként nem igazán kabaré lesz ez, amolyan talkshow, Verebes István vezetésével.

– Meghívtak?

– Mi a pártoknak küldtünk meghívót, s kértük, lehetőleg ne sótlan szószólót küldjenek. Várjuk Petrasovics Annát, Ruttner Györgyöt, Tamás Gáspár Miklóst, Krassó Györgyöt, Csurka Istvánt, Deutsch Tamást, no és Berecz Jánost...¹

Másnap, december 13-án már a következő címmel jelent meg a *Mai Nap*: *Elfogaltaták a Fehér Házat*. „Politikai bohózat lett a Rádiókabaré folytatása. Tegnap este a szilveszteri műsor Jászai Mari téri felvételei után, a kabaré vendégeként meghívott Krassó György és a Magyar Október Párt további tizenöt tagja nem volt hajlandó elhagyni az MSZMP székházát. Azt követelték, hogy azonnal oldják meg pártjuk helyiséggondjait...”

A helyszínen a következő röpiratot osztották ki a Magyar Október Párt tagjai:

„RÖPIRAT

Kedves Barátaink/Barátunk!

Ön korunk legszerencsésebb emberei közé tartozik, lévén, hogy a kabaréban való közreműködése után – mely biztosan egymagában is emlékezetes lesz – egy valóban történelmi pillanatot résztvevője is lehet.

A történelmi pillanatot a történelmi szükségszerűség szülte. Rajtunk Nyugat és Kelet szemé. Nem engedhetünk teret annak a szóbeszédnek, mely szerint a magyar politikai pártok közt esélyegyenlőség lenne. Márpedig ilyen rágalmaknak adna alapot, ha történelmi múltat tekintve pártunk továbbra sem rendelkezhetne hivatalos irodával, míg egy alig néhány hete alakult új párt – az MSZP – sokemeletes székházak tömegét mondhatná magáénak.

Így hát hazánk jóhírének megóvása érdekében a műsor felvétele után itt maradunk ebben a tereben, amelyet rendeltetészerűen tüstént használatba is veszünk: megtartjuk rendszeres heti képviselőtestületi ülésünket. Összejövételünk – mint mindig – ez alkalommal is nyilvános. Kérjük, maradjon velünk: problémáit megoldjuk, ötleteit megtoldjuk, bírálatát elfojtjuk. Ha azonban fontos teendői miatt távoznia kellene, stb.) terjessze pártunk programját és nyújtson igazsághű tájékoztatást fellépésünk okáról és céljairól. Egyúttal szíveskedjék értesíteni lakással nem rendelkező ismerőseit is: nem kell a szabad ég alatt fagyoskodniuk, ideiglenes irodánkban – pártunk hajléktalan tagjaihoz hasonlóan – ők is szállást kapnak.

Budapest, 1989. december 12.

Magyar Október Párt

¹ *Mai Nap*, 1989. december 12.

Megjegyzés: A Magyar Október Párt az utca pártja. Az MSZP Központi Bizottságának ülésterme túlságos díszes számunkra. Megszállása így csak ideiglenes jellegű: addig tart, amíg nem kapunk helyiséget működésünkhöz."

Ebben az időben már az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) Vizsgálati Osztályának a helyettes vezetője voltam. Szakmai előljáróm, Túrós András vezérőrnagy, közbiztonsági miniszterhelyettes, az ORFK akkori vezetője. 20.00 óra után – éppen csak hazaértem – a központi ügyeletről hívtak telefonon, hogy azonnal hívjam fel Pallagi Ferenc vezérőrnagyot, aki szintén miniszterhelyettesként az állambiztonsági szolgálat vezetője volt. Csodálkoztam, hogy miért kereshet, hiszen már nem tartoztam a szolgálathoz. Mint később kiderült, Túrós tábornok vidéken volt, és távollétében Pallagi intézkedett a reá tartozó ügyekben is.

Azt rögtön sejtettem, hogy valami gubancos ügyről lesz szó. Úgy is volt. Közölte velem a telefonban, hogy „Krassó György és csapata” befészkelte magát az MSZP székházába; mit lehet tenni? (Magyarázként annyit, hogy az MSZMP utódpártjaként egy időre a Magyar Szocialista Párt örökölte a székházat, de napjainkban már képviselői irodaházként működik.)

Elmondta azt is, hogy az épületben csupán néhány civil ruhás kormányőr tartózkodik, F. György ezredes vezetésével. A tábornok érezhetően zavarban volt amiatt, hogy a kormányőrség egyelőre az állambiztonsági szolgálathoz tartozik. Mint mondta – púp a hátán!

A kormányőrök otttartózkodása politikailag kényes helyzet. Jögalapja nincs. A pártállam felbomlása óta, a köztársaság kikiáltása után, az ellenzéki pártok követelésére meg kellett volna szüntetni a párt ház őrzését. Ezen az alapon bármelyik párt igényt tarthatott volna a védelemre, miközben Krassóék röpiratából az derült ki, hogy nekik még irodájuk sem volt. Igaz, pártjuk – miként magukat nevezték – az utca pártja volt, de mint röpiratukból kiderült, eléggé el nem ítélhető módon, semmi kedvük nem volt az utcán fagyoskodni, sőt még hajléktalanokat is szívesen láttak volna.

A tábornok szavaiból kitűnt, hogy a régi struktúrák lebontása – minden igyekezet ellenére – korántsem megy egyik napról a másikra. Eddig csupán annyi történt, hogy a külső őrséget az épület körül visszavonták, az embereket civilbe öltöztették, mintha pártalkalmazottak lennének.

De nem azok! – dühöngött a tábornok. Mindenki tudja ugyan, de így nem anynyira feltűnő.

A helyzet felettébb kényes, hiszen Krassóék provokációja éppen erre hívhatja fel a figyelmet – elemezte tovább a problémát. Ha a kormányőrök dobják ki őket az épületből, az illegitím helyzet reflektorfénybe kerül. Annyi botrány után kinek hiányzik egy újabb? Az állambiztonsági szolgálat válságban van, semmi sem esne rosszab-

bul, mint egy újabb botrány. (Mint azóta tudjuk, néhány héttel később a Dunagatebotrány végképp betette az ajtót a szolgálatnak. A régi struktúrák lebontásával való késlekedés oda vezetett, hogy a belügyminiszternek és vele együtt Pallagi Ferenc és Horváth József tábornokoknak azonnal le kellett mondaniuk. De ez már másik történet, amelyről szintén szeretném megírni a személyes élményeimet.)

Mit mondhatnék a tábornoknak? A rendőrség beavatkozására nincs jogszerű lehetőség. Ezt közlöm is vele. Az ügy birtokháborítás – a birtokosnak viszont joga van akár önhatalmúlag is megszüntetni a jogellenes állapotot. Igen ám – érkezik a válasz –, de az MSZP-nek nincs olyan rendezőgárdója, amely ezt megtehetné. Ezen kissé elcsodálkoztam, de nem ez volt a legnagyobb csodálkoznivaló abban az időben.

A tábornok arra kért, hogy menjek a helyszínre, és próbáljam megoldani a helyzetet. Hallhatóan megkönnyebbült, amikor ráálltam. Érthető, hiszen már nem voltam a beosztottja, és így az intézkedés gondja lekerült a válláról.

A saját kocsimmal mentem a párházhoz. Négy-öt polgári ruhás kormányőr a kapun belül. Kívül tucatnyi újságíró, tévériporter vár a szenzációs esemény újabb fejleményeire. Akadálytalanul bejutok, F. ezredeshez vezetnek, a kormányőrség egykori körletébe. Puritánul berendezett szobák, meglehetősen elavult biztonságtechnika, monitorok, amelyek az épületen kívül elhelyezett kamerák fekete-fehér képeit mutatják. A húszegynéhány éve megszokott kincstári bútortzat, semmi fényűzés. A régi dicsőség szánalmas maradványa nyomasztóan hatott rám. Legszívesebben visszafordultam volna. Siralmas volt látni, az egykor magabiztos erőszakszervezet végvonaglását.

F. ezredes és W. Gyula pártalkalmazott tájékoztatót a kialakult helyzetről. Krassóék makacsok, nem hajlandók távozni. Az épületben nincs felelős vezető, W. a legmagasabb rangú, egyedül tárgyalt eddig a maradni kívánó, kéretlen vendégekkel. Szellemes, gyors észjárású, jó beszédkészségű ember, de minden igyekezete hiábavaló volt.

Elmondtam nekik, hogy ez a magatartás nem bűncselekmény, „egyszerű” birtokháborítás. Tájékoztattam őket a birtokháborítás lényegéről. A rendőrség igénybevitelére nem kerülhet sor, csak saját erőre lehet támaszkodni a kéretlen vendégek kiebrudalásához. (Szokniuk kellett a gondolatot, hogy rendőri erőt nem lehet igénybe venni. Néhány hónapja akár az épület elől is el lehetett volna távolítani a kíváncsiszkodókat, nemhogy belülről.)

Megerősítették, hogy az MSZP-nek nincs saját rendezőgárdója, őrsége. Számításuk szerint kb. 20-25-en vannak az ülésteremben az ottmaradó újságírókkal együtt. F.-nek pedig nincs annyi embere, amennyi az eltávolításukhoz szükséges lehet. Tájékoztatom telefonon Pallagi tábornokot és Récsy Róbert vezérőrnagyot, a

Kormányörség parancsnokát. Hosszas latolgatás után az a döntés születik, hogy polgári ruhás kormányőrökkel szorítsuk ki őket az épületből. F. körbetelefonál, és kisvártatva jelzi, hogy kb. egy óra múlva meg lesz a szükséges 10-12 ember.

Várunk. Este tíz óra körül újabb fejlemény. Megjelenik az MSZP belpolitikai osztályának vezetője, aki mindaddig az épületben dolgozott néhány munkatársával, és fogalmuk sem volt az eseményekről. Az illető telefonon felhívta Nyers Rezsőt, aki beszélt a belügyminiszterrel. A belügyminiszter ígéretet tett, hogy rendőrökkel eltávolíttatja a betolakodókat. Valószínűleg ekkor szerezhettek tudomást az ügyről Túrós vezérőrnagy, akinek az ügy a hatáskörébe tartozik.

Telefonhoz kért. Elmondtam neki, hogy eddig szándékosan nem vontam be a rendőrséget az ügybe, mert nem lenne jogalapja. Túrós egykori megyei főkapitányként maga is tisztában van vele, hogy birtokháborítás esetén csak államigazgatási határozat alapján lenne helye a beavatkozásnak. Közli, hogy egyelőre ne tegyek semmit, ide küldi Pongor ezredest, aki már korábbi „közterületi akcióik” miatt jól ismeri Krassóékat. Ezek utcai demonstrációk (happeningek) voltak, ekkor például a Münnich Ferenc utcai névtáblákat Nádor utcára cserélték, és talán Münnich Ferenc köztéri szobrát is ők festették le nyilvánosan és látványosan vörös festékkel.

22.30-kor F. ezredessel felmegyek Nyers Rezső rezidenciájának előterébe. Itt megismerkedem az elnökség két tagjával, *Vastagh Pállal* és *Fábrí Bélával*. Mindkettő szakállas (abban az időben ritka volt a szakáll, a fegyveres erőknél, testületknél egyenesen tiltva volt, és a párton belül sem tűrték). Fábrí azzal vált egyszerűen ismertté, hogy az 1989. októberi kongresszus után a *Népszabadság* lehozott egy fényképet a frissen megválasztott elnökségi tagról, amint a Fehér Ház előtt kiszáll ütött-kopott Trabantjából. A pártállam idejében ilyet még nem látott Magyarországon. A fényes Mercedesek után egy csaknem romhalmaz kétütemű. Szenzációs és sokatmondó változás! Vagy mégsem? Nem sokáig maradt így. Nézzünk csak körül a képviselői irodaház parkolójában.

Beszélgetés közben kiderült, Vastagh ebben az időben a székházban lakott. Mint Szegedről frissen felkerülő elnökségi tagnak, nem volt még Budapesten lakása. Forradalmi idők, de mint tudjuk – hála istennek – senki nem csinált forradalmat. Most is csupán egy pohár vízben keletkezett vihart kellett csillapítani, mégis fejfájást okozott, ahogy akkoriban szoktuk volt mondani a „vezetésnek”. Mint kiderült, a pártberek éppen az eset várható politikai következményeit latolgatták. Már arról folyt a szó, hogy milyen tartalmú közleményt adjanak ki az ügyről.

Ekkor érkezett a hír, hogy maga *Barna Sándor* budapesti főkapitány és *Pella László* ezredes, főkapitány-helyettes jön ki intézkedni. Látom már, hogy egyre jobban bonyolódik és húzódik az ügy. Minél tovább tart, annál nagyobbra dagad. A főkapitány megjelenése felértékeli Krassóék akcióját, de nem hoz, nem hozhat megoldást.

Hányszor átéltem már ezt a helyzetet! A „vezetés” válságosnak látszó, gyors döntéseket igénylő helyzetekben lebénul, cselekvésképtelenné válik. Beindul a felelősség áthárításának mechanizmusa. Ezért aztán, ha rossz döntés születik, felelőst nem lehet hozzá találni. Hiszen annyian bábáskodtak a torzszülött mellett, hogy később senki sem tudja a felelőst kiválasztani. Kisebb-nagyobb mértékben mindenki részesévé válik a hibás döntésnek, minél előbb el kell felejtetni az egészet. Legjobb lenne semmit sem tenni, de az legalább olyan kínos, mint az esetleges rossz döntés.

Ezért aztán több mint két órát várunk, amíg megérkeznek az ígért vezetők. Ez alatt W. jóvoltából legalább megkóstoljuk Nyers repi whiskyjét. Vastagh és Fábri is elfogadja a kínálást. Vastagh úgy csöppent az ügybe, mint Pilátus a credóba: este nyolc tájban ért „haza” a Fehér Házba. Hajszás a tempó, amely az elnökség tagjaira nehezedik ezekben a napokban.

Mint egykori állambiztonsági tiszt, magam is MSZMP-tag voltam korábban. Ez kötelező, alkalmazási feltétel volt abban az időben. A kongresszus után átigazoltam az MSZP-be, akkor még nem tiltotta törvény a rendőrség tagjainak párttagságát. Beszélgetés közben elmondtam, hogy MSZP-tag vagyok magam is, a II. kerületi szervezet tagjaként épp aznap este jártam a kerületi székházban. (Később az MDF székháza lett.) Ottjártankor éppen a szervezőbizottság ülésezett. Olyan érzésem volt, mint az olvasmányaim szerinti forradalmi időkben, amikor a munkás-, paraszt-, katonaküldöttek egymásnak adták a kilincset. Lenin a lépcsőn ülve dolgozott. Vagy ezt egy festményen láttam? A körülöttem lévő elnözön mosolyognak. Várunk.

Vajon mi lesz az MSZP sorsa a választások után? Erről folyik a szó. Milyen helyzet tud majd megszerezni a választási küzdelemben? Jelenleg sok a szervezetlenség, tétováság. A hatalom lassan, de biztosan csúszik ki a kezükből. A jövő nem sok biztatót ígér, de mindenki bizakodó.

00.30-kor megérkezik a főkapitányi stáb. F. ezredes a kapuban bemutat a főkapitánynak, de ő nem sok figyelmet fordít ránk. Barna ambiciózus ember, láthatóan a feladatra koncentrálni. Nemrég nevezték ki, határozottságot kell mutatnia, bizonyítania a rátermettségét. (Istenem, hány főkapitányt emésztett fel azóta Budapest?) Nem is törődik mással. Átvágtat az előcsarnokon, az újságírók kérdésére adott válaszából már következtetni lehet az ügyszökhöz történő hozzáállására.

„Rendőri szempontból nincs akadálya, hogy bejöjjenek” – veti oda az újságíróknak. Előrevetíti, hogy a rendőrség nem avatkozik bele az afférba. Most már csak arra vagyok kíváncsi, milyen megoldást ajánl.

Nyers előszobájában közli Vastagossal, hogy az ügy nem bűncselekmény vagy szabálysértés. A székház nem középület, rendőrségi fellépésre – bármennyire jó lenne is, teszi hozzá – nincs lehetőség.

Vastagh nem leplezi ingerültségét. Mindketten Szegedről jöttek, láthatóan ismerik egymást, de ennek most nincs jelentősége. A rendőrség, mint halljuk Barnától, „szektorsemleges”, nem avatkozhat be a pártok közötti afférba. A helyzet tragikomikus. A jelenlévők mindannyian tisztában vannak vele, hogy néhány hónapja elképzelhetetlen lett volna hasonló eset. A rendőrség a párt engedelmes eszköze volt, vezetői megfiztetetésnek tekintették, ha megfordulhattak a székházban. Nem is igen jártak ott. Elég volt telefonon „odaszólni”, a kívánt eredmény soha nem maradhatott el.

Ma meg Krassó gyűlevész hada trónol az egykori Központi Bizottság szentélyében, és a rendőrség nem kíván közbelépni. Vastagh az újságírók előtt nemrég „komolytalanak” titulálta az akciót, mégsem tud megszabadulni a hivatlan látogatóktól. Barna viszont hosszasan ecseteli, hogy jobb meggyőződése ellenére sem tehet mást.

De akkor minek jött ide? – teszik fel neki a kérdést. Ezt is elmondja. Kollégáival együtt beszélni fog Krassóékkal, és megvilágítja előtük magatartásuk jogtalanságát.

Elvonulnak az üléssterembe, Vastaghal ketten maradunk. Egyetértünk, hogy Barnának küldetése eredménytelen lesz. Javaslom, hogy néhány erre vállalkozó MSZP-s munkatárssal dobjuk ki őket. Vastagh maga is vállalkozna erre. Olyan lenne ez, válaszolom, mint mikor a második világháború alatt Vorosilov marsall maga vezette a rohamot Leningrádban a pulkovói magaslat visszafoglalására. Mikor ezt Sztálin megtudta, azonnal leváltotta, és Zsukovot nevezte ki a helyére. Ha már a frontparancsnok maga vezényli a rohamot, ott nagy bajok vannak. Mosolygunk, de tényleg majdnem ott tartunk.

A pártra sokszor mondtuk az elmúlt hónapokban, hogy elkényelmesedett. A „konkurencia” hosszan tartó hiánya miatt nem tudja versenyhelyzetbe hozni magát. Most is erről van szó! A kormányőrség az épület őrzését végzi, de gyakorlatilag nincs jogalapja az esetleges intézkedésre. A párt viszont nem gondoskodik rendezőgárdáról, őrzésről, védelemről. Nagy szükség lenne rá, ez most már világos.

Félórás várakozás után bemegyek az üléssterembe. Krassó már Angliánál tart. Barnának összehasonlító magyarázatot ad arról, hogy ott mit tehet a rendőrség, és mit nem. Ez már abszurd!

W.-vel előzetesen megbeszéltük, hogy karon ragadjuk Krassót, és kivezetjük a teremből. Ezt tettük egyenként a többiekkel is, kitolva őket az utcára, amíg el nem fogytak.

Utólag azt gondolom, hogy Krassó nem haragudott rám ezért. Bár nagyon valószínű, hogy soha nem tudta meg a nevem. Még akkor is az utcán, a Fehér Ház sarkánál állt csoportjával, amikor egyedül gyalogosan elhaladtam mellettük, és beszálltam a tőlük néhány méterre álló, meglehetősen rozszant Daciámba, és elpöfög-

tem a fagyos éjszakában. Megfordult a fejemben, hogy nekem esnek, de csak elképedve bámultak utánam. Addig hatósági embernek vélhetek, akinek állami kocsival, gépkocsivezetővel illetet volna távoznia. Így viszont nem illetem a képbe.

Miért gondolom azt, hogy Krassó nem haragudott? Ő teljesen tisztában volt a helyzet abszurditásával, és maga is kíváncsi volt a megoldásra, amely ugyancsak abszurdra sikeredett. Lehet, hogyha nem tesszük ki a szűrét, reggel ő maga távozik az embereivel a kamerák kereszttüzeiben. Pártja, ahogy ők nevezték „az utca pártja” volt, de nem voltak utcai harcosok, soha nem folyamodtak erőszakhoz. Happening volt minden egyes utcai megmozdulásuk (például Münnich Ferenc közteri szobrának nyilvánosság előtti leöntése vörös festékkel), még akkor is, ha ez időnként nagyon csípte a hatalmon lévők szemét. Akcióikat nem a sötétben, rejtve, hanem mindig nyilvánosan, kamerák előtt hajtották végre.

Krassó fiatal kora óta aktív ellenzéki volt, az állambiztonság folyamatosan megfigyelte, és büntetőeljárást is indítottak ellene. Horváth József tábornok, az egykori III/III-as csoportfőnök visszaemlékezéseiben leírja, hogy Krassó az 1989-es felfokozott időszakban is folyamatos megfigyelés alatt állt. Különösen tartottak radikalizmusától a Nagy Imre újratemetése (1989. június 16.) előtti napokban. Emiatt különböző csatornákon keresztül kérést juttattak el az akkori amerikai nagykövethez, Mark Palmerhoz, hogy visszafogása érdekében tárgyaljon vele; ez meg is történt.

1989. június 16-ról, az újratemetés napjáról, másnap a tábornok olyan tartalmú napi jelentést terjesztett fel, miszerint „különös esemény nem történt”...

Különös esemény nem történt, csak megbukott egy rendszer, és elsőként az a szolgálat (III/III Csoportfőnökség), amelynek ő volt a vezetője (lásd Dunagate-ügy).

Rév István történész erről a „vakságról” úgy vélekedik, hogy „A titkosrendőrség és a Politikai Bizottság rövidlátása érthető; úgy hitték, amíg nem foglalják el a rádiót, amíg nem fegyverpogástól hangos az utca, amíg a lendülő karok nem »képesek minden követ megmozgatni«, addig áll a rendszer, addig sikerült elkerülni a megdöntését. Így kerülte el szemüket a rendszerváltás pillanata. Június 16. nemcsak Nagy Imre újratemetésének napja...”² Hozzátette, hogy „a történelmi tapasztalat önmérsékletre, önkorlátozásra, fegyelemre, felelősségre intett. 1956 emléke tette békéssé a rendszerváltást, a forradalmat 1989-ben Magyarországon”.

Abban pedig, hogy éppen a Horváth József vezette csoportfőnökség bukott meg elsőként, az a volt a tragikomikus, hogy az állambiztonsági szolgálat akkori vezetésén belül ő volt az, aki elsőként és a legerőteljesebben kiállt az állambiztonsági szervezet reformja mellett. Nem elsősorban rajta múlt, hogy ez nem úgy sikerült, ahogy elképzelte és szeretne volna.

² Rév István: A megigézett megidéző. Népszabadság, 2006. október 9. <http://www.nol.hu/archivum/archiv-420139>

Egy eredménytelenül, torz módon működő politikai rendszer óhatatlanul átadja a saját működési zavarait a biztonsági szolgálatának. Törvénytörően annak kell eljárnia a bűnbak szerepét, ami meg is történt.

Előtte azonban leírok néhány más érdekes esetet.

Miközben a tábornok megértette és hangoztatta, hogy a belső biztonsági szolgálat a továbbiakban nem szolgálhat pártérdekeket, kizárólag szakmai alapon működhet és az extrém társadalmi jelenségek megelőzését, felderítését szolgálhatja, kiderült, hogy 1989. október 23., a köztársaság kikiáltása után is titkos eszközökkel és módszerekkel folytatott nyomozást ellenzéki pártok, szervezetek ellen.

A szervezet vezetői akkoriban láthatóan „két kapura” játszottak. A sokat megélt állambiztonsági vezetők tarthattak és minden bizonnyal tartottak is egy esetleges visszarendeződéstől, aminek bekövetkezése esetén felelősségre vonhatják azt, aki túlságosan „előreszaladt”. (Maga Horváth jegyzi meg egyik könyvében, hogy októberben többen a szemére vetették, túlságosan előreszaladt a reformokkal.)

Mindeközben 1989 októberében az ő vezetésével példás gyorsasággal felderítették és dokumentálták a közvélemény előtt széles körben ismertté vált és mély felháborodást keltő, uszító röpirat terjesztőjét.

Balos provokáció, nyilas cégérrel

Az egykori állampárt, az MSZMP 1989. október 6-án kezdte meg történelmi jelentőségű kongresszusát, amely végső soron a megszűnésével járt. Erre időzítve ismeretlenek több napilap szerkesztőségébe provokatív és uszító tartalmú röpiratot juttattak el.

A röpirat a Magyar Nyilaskeresztes Párt Intézőbizottsága nevében „Kitartás! Éljen Szálasi!” megszólítással indít. Követeli, hogy október 16-át, Szálasi Ferenc kormányra lépésének napját nyilvánítsák „piros betűs nemzeti ünneppé”. Felszólít „Nyilastestvéreik” azonnali rehabilitációjára, a zsidók, a cigányok és a kommunisták azonnali deportálására.

Majd így folytatja: „Követeljük oroszok, tótok és oláhok azonnali kivonulását a Kárpát medencéből. Követeljük Hitler Adolfról, Mussolini Benitoról és a nemzeti szocialista eszme más kimagasló hőseiről korábban elnevezett közterületek törvényes nevének a visszaállítását!” Azt is tartalmazta, hogy az újjáalakult nyilaskeresztes párt koalícióra lép a Fidesszel, az SZDSZ-szel és a Magyar Október Párttal. A röplap sarkaiban jókora nyilaskeresztek.

A röpiratban szereplő nyilas újjászerveződés valósága azonnal megkérdőjeleződött az olvasóban, provokatív jellege egyértelműen megmutatkozott. Ezzel

együtt a napi sajtó széles körben ismertette. Többen hangot adtak aggodalmuknak, hogy a politikai küzdőtér szélső fertályain bajok vannak, és határt kell szabni a demokratizálódásnak is.

Horváth József csoportfőnök, főcsoportfőnök-helyettes azonnal kézbe vette az ügyet, és nagy erőkkel látott hozzá az elkövető(k) felderítéséhez. Jó szemmel és előrelátón felmérte, hogy a társadalom egyes tagjai fokozatosan radikalizálódnak, csoportokká szerveződnek, és az extrémítások irányába fordulnak. Azonnal meglátta a lehetőséget, hogy az ilyen jellegű cselekmények felderítésére felkészült és kiváló szakmai kvalitású szakembereivel gondoskodhat a csoportfőnökség és a maga túléléséről, hiszen a későbbiekben az extrémizmus, a terrorfenyegetés csak erősödni fog. Ennek megelőzésére és felderítésére pedig szükség lesz a régi szakemberekre. (Abban az időben valamennyi operatív tiszti felsőfokú végzettségű volt – némelyek többdiplomásak.)

Példás gyorsasággal, néhány nap alatt felgöngyöltették az ügyet, és október 17-én Horváth már elő is terjesztett egy javaslatot az állambiztonsági miniszterhelyettesnek, Pallagi Ferencnek sajtónyilatkozat kiadására és sajtótájékoztató tartására.

Meg kell mondani, a felderítés folyamán nem volt nehéz dolga. Az akkorra már Belső Biztonsági Szolgálatra átkeresztelt belső elhárításnak még megvolt az a kiterjedt informátori hálózata, amelynek révén idejében értesült az egyes csoportok elgondolásairól, terveiről. Nemcsak információszerzésre volt képes, hanem adott esetben befolyásolásra is. Az akkoriban alakuló pártokra és azokon belül is tudott befolyást gyakorolni, akár vizsályt is keltetni. Megvoltak ehhez azok a befolyásos hálózati emberei, akik akkor még követték az utasításokat, vagy éppen maguk kezdeményeztek különböző befolyásoló manővereket.

Horváth vezérőrnagy és az állambiztonsági vezetés nagy része akkor még bízott benne, hogy felesküdvé a köztársaságra, a mindenkori állami vezetés iránti lojalitással, kizárólag szakmai alapon átmenthetik magukat és az apparátust a választások utáni időkre. Az állomány jelentős része megkönnyebbült, hogy megszabadult a pártbeli kötődéstől (az MSZMP-tagság kötelező volt az állambiztonsági szervezetben), és kizárólag szakmai alapokon folytathatja a munkát.

Amikor kirobbant a Dunagate-botrány, szakértőként delegáltak a vizsgálatot folytató bizottsághoz. Soha nem felejttem el az egyik belső elhárítási osztályvezető, *Esvégh Miklós* hozzám intézett szavait: „*Most lenne szép tovább dolgozni.*”

Pallagi miniszterhelyettes Horváth sajtótájékoztató tartását indítványozó javaslatára írta, hogy személyesen velem kell egyeztetnie, és a vizsgálati osztály bevonásával kell lebonyolítani.

Bármennyire nem tartoztunk is az állambiztonsághoz, az én kettős irányításom egészen a Dunagate-ügy kirobbanásáig, Horváth István miniszter, Pallagi Ferenc mi-

niszterhelyettes és Horváth József főcsoportfőnök-helyettes leváltásáig fennmaradt. Az ORFK szervezetébe tartoztunk, de nekem Pallagi vezérőrnagy, állambiztonsági miniszterhelyettes továbbra is adhatott utasításokat annak érdekében, hogy az állambiztonsági szervezet nyílt lépéseit megfelelő jogi, törvényességi kontroll alatt tartassa. Erről Tűrös András közbiztonsági miniszterhelyetttessel, az ORFK vezetőjével még a vizsgálati osztály megszüntetése és leválása idején megállapodott.

Az október 19-én megtartott sajtótájékoztatón ismertettük a nyilvánossággal, hogy az állambiztonsági szerv szélsőséges, fajgyűlölő, az alkotmányos rend elleni erőszakos cselekményekkel is fenyegető ismeretlen személyek ellen folytat nyomozást.

Az egyik ügyben megállapították, hogy február végétől egy ismeretlen férfi több ízben CB-rádióan és a BM Főügyeletén távbeszélőn az „Illegális Magyar Ellenállók” nevében jelentkezett. Ulfimátumot közölt, amely a kormányra és az MSZMP vezetésére vonatkozott. Kilátásba helyezte, hogy ha nem teljesítik követelésüket, egymás után hoznak működésbe Budapesten elhelyezett robbanószerkezeteket. Megállapították, hogy az ismeretlen személy azonos a negyvenéves albertirsai Sz. Gy.-vel, aki kihallgatásakor beismerte a bűncselekmény elkövetését.

A másik ügyben egyelőre csak annyit közöltünk, hogy a „Magyar Nyilaskeresztes Párt” nevében kiadott röplap feltételezett készítője ismertté vált. A rendelkezésre álló adatok szerint nem áll mögötte szervezett csoportosulás. Az elkövető nevét a nyomozás érdekében nem hoztuk nyilvánosságra, mert akkor éppen Lengyelországban tartózkodott, és a büntetőeljárás megindítását a hazaérkezése napjára időzítettük.

A példásan gyors felderítés megállapította, hogy az elkövető nem más, mint a 44 éves, budapesti Antoniewicz Roland. 1968-ban izgatásért állt már bíróság előtt. Egy százforintosra ráírta: „Magyar és szovjet fasiszták megszállták Csehszlovákiát! Gyalázat...” Két másik piros hasú bankón is kifejezte tiltakozását északi szomszédunk lerohanása miatt. Akkor egyévi, három év próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték. (Csak érdekességként jegyzem meg: köve hiszem, hogy a postán előkerült bankjegyek alapján manapság megtalálnák az elkövetőt...)

Lengyelországból történő megérkezése után, október 22-én, este rémhírterjesztés vétsége alapos gyanúja miatt hallgatták ki őt gyanúsítottként a BRFK Vizsgálati Osztályán.

Itt álljunk meg egy gondolatnyi időre! Nagyon érdekes dátum ez. Egy nappal, néhány órával vagyunk a harmadik köztársaság kikiáltása, a rendszerváltozás visszavonhatatlan megindulása előtt. Ettől kezdve megállíthatatlanul, egyre gyorsuló tempóban rohannak az események a választásokig, a rendszerváltozásig. Sokan vannak, akik nem akarják vagy nem bírják a tempót. De a rendszerváltozás,

az „átmenet” végig békés marad. Nyílt ellenállás sehol nem támad, burkolt szembenállásról is csak elvétve és bizonytalan információk szállingóznak. A társadalom túlnyomó többsége elfogadja vagy beletörődik a gyökeres változásba, a jobb jövő reményében. Inkább akarta az európai államhatárok megszűnését a szöggedrőt, a piacgazdaságot a szocialista tervezettség helyett.

A BRFK Tolnai János utcai vizsgálati osztályán ezen a napon még minden a régi, ahogy az elmúlt harminchárom évben megszoktuk. Az emberek, az elkötelezettség, a szemléletmód, a berendezési tárgyak, a képek a falon; de jövő szele már ott lengedez a munkatársak körül, ha nyilvánosan nem beszélnek is róla. A kihallgatósoba falán még ott a Lenin- és a Dzerzsinszkij-kép és még ki tudja, micsoda a régi idők rekvizitumai közül.

Amikor Antoniewiczet bekísérik a szobába, körülnéz, és csak ennyit jegyez meg: „Én itt otthon vagyok!” De csalódnia kell, itt már nem méltányolják a proletárdiktatúra védelmében tett lépéseit.

A terhére rótt cselekmény elkövetését ténybelileg azonnal elismerte, és „erős felindulásával és tenni akarásával” indokolta. Egy zalaegerszegi Fidesz-nagygyűlésen Németh Zsolt által tett kommunistaellenes kijelentés („a kommunistákat agyagba kell döngölni”) váltotta ki belőle.

Mint elmondta, fel kívánta rázni a közvéleményt egy „groteszk” röplap készítésével, amelyben a nem létező „nyilaskeresztes párt” újjáalakulását összefüggésbe hozza az általa „legsúlyoságesebbnek” tartott ellenzéki pártokkal, a Fidesszel, az SZDSZ-szel és a Magyar Október Párttal. A röplapra e pártok, illetve Solt Ottília, a korábban a március 15-i ünnepek idején rendőrségi zaklatásnak kitett szegénységkutató lakástelefonszámát írta. Antoniewicz utólag belátta, hogy hibát követett el, baklövésnek minősítette a magatartását.

1990 januárjában a bíróság előtt elmondta: megfontolandó, hogy lehet-e egyáltalán rémhírről beszélni, mikor az országban változatlanul léteznek szélsőjobboldali irányzatok, amelyek kedvezőtlen módon a felszínre törnek. Erre a jelenségre azonban senki sem figyel komolyan.

A tárgyaláson szó esett arról is, hogy a vádlott még 1989 decemberében megalakította a Kádár János Társaságot, amelynek ideiglenes intézőbizottsága nevében első tiikárként sajtótájékoztatót is tartott. Ezen idézett is a maga által fogalmazott röplapból, azt állítva, hogy azt a társaság kapta. (A társaság bírósági bejegyzését egyébként a Fővárosi Bíróság megtagadta, Kádár János özvegye pedig tiltakozott férje nevének felhasználása ellen.)

A bíróság Antoniewiczet folytatólagosan elkövetett közösség elleni izgatás bűntettében és rémhírterjesztés vétségében találta bűnösnek, ezért egy év börtönbüntetésre ítélte, amelyet két év próbaidőre felfüggesztett. Szinte hajszálra ugyanolyan

büntetést szabott ki vele szemben a bíróság, mint az 1968-as csehszlovákiai szovjet megszállást elítélő cselekményéért. Figyelemre méltó személyiség, aki harminc év alatt a rendszert támadó kritikájától eljutott az érte való cselekvő kiállásig. Vajon milyen motívumok vezérelték egyik és másik esetben?

Az akkori időkben néhány más érdekes vagy inkább bizarr cselekedetével is felhívta magára a figyelmet. Például a nem létező Kádár János Társaság nevében indítványt nyújtott be az Alkotmánybírósághoz kérve, hogy a testület semmisítse meg a Magyar Köztársaság és más egykori szocialista államok között fennálló, a kettős állampolgársággal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló nemzetközi egyezményeket mint alkotmányba ütközőket. Az Alkotmánybíróság az indítványt elutasította.

Egy másik eset, amellyel ismét felhívta magára a figyelmet, az volt, hogy lengyel származása ellenére, vagy talán abból következően, az örmény trón örökösének tüntette fel magát, és megalakította a Magyarországi Örmények Szövetségét. (Érdekesség, hogy a rendszerváltás után a civil szféra kibontakozásával párhuzamosan megalakult az Arménia Népe Kulturális Egyesület, amelynek jelöltjei várhatlanul jól szerepeltek az 1994-es kisebbségi önkormányzati választásokon. A hazai örménység talpraesettségét jelzi, hogy az övük volt a legelső Magyarországon megalakuló kisebbségi önkormányzat.)

Antoniewicz nem tévedett, amikor előre jelezte a szélsőjobboldali csoportosulások megjelenésének konkrét veszélyét. Ezek a személyek és csoportok elképesztő gyorsasággal bukkantak fel, és mára már tartósan, kiirihatatlanul jelen vannak a közéletben is. Antoniewicz még csak vizionálta a nyilas párt újjáéledését, nem sokkal később Szabó Albert már létrehozta a Világnemzeti Néppuralmista Pártot (VNP). „Szabó testvér” a VNP zászlaja alá akkor még csak kb. harminc-negyven fiatal gyűjtött össze, akik árpádsávos lobogó alatt Szálasi Ferenc és a hungarista mozgalom eszméi szerint követték vezérüket. A közösség elleni izgatás miatt ellenük indított büntetőeljárás időlegesen csillapította harci kedvüket.

Ellenük azonban már – az időközben megalakuló – Nemzetbiztonsági Hivatal folytatott felderítést, ennek nyomán büntetőfeljelentést tett. A nyomozást mi folytattuk le, ennek irányítása volt utolsó ténykedéseim egyike 1994-ben a vizsgálati főosztály helyettes vezetőjeként.

Horváth József és vele együtt az egész korábbi állambiztonsági vezetés, magával a szervezettel együtt, eltűnt a történelem süllyesztőjében. A bukás konkrét oka a Dunagate-ügy volt. A következőkben erről lesz szó.

A magyar Watergate, azaz Dunagate

Az 1990-es évet szabadsággal kezdtem. Ennek ellenére régi, de nem jó szokás szerint január 5-én, 13 óra körül bementem a munkahelyemre néhány dolgot elintézni. Itt ért 14 óra tájban Horváth vezérőrnagy telefonhívása. Röviden kérte, de vehettem utasításnak is, hogy 15.30-ra menjek Pallagi miniszterhelyetteshez.

Akkor már a rádióból tudtam, hogy miről lesz szó. Az SZDSZ és a Fidesz a sajtó nyilvánossága elé tárta okirati bizonyítékait, miszerint a Horváth vezérőrnagy vezette belső biztonsági szolgálat titkos eszközökkel adatokat gyűjtött a különböző, akkor már nagy számban létrejövő és egyre aktívabb politikai pártok tevékenységéről.

A botrány engem személy szerint váratlanul ért. Mint már említettem, éppen Horváth tábornok volt az a vezető az állambiztonsági főcsoportfőnökségen belül, aki kiállt a reformok, a biztonsági szolgálat pártsemlegességének szükségessége mellett. Ehhez képest az általa vezetett szolgálat folyamatosan tájékoztatta a párt- és állami vezetést az egyes pártok belső dolgairól, titkos úton szerzett értesülésekről. Vagyis az akkori vezetők „két kapura játszottak”, két vasat tartottak a tűzben. Az egyik az esetleges visszarendeződés esetére szól.

A két ellenzéki párt jól időzítette a botrány kirobbantását: a választási kampány kezdetére. Mint utóbb kiderült, nem is számítottak rosszul. Az egykori állampárt jogutódja, az MSZP a választásokon súlyos vereséget szenvedett, ennek természetesen nem ez a botrány volt a döntő oka, de ez is hozzájárult.

Amikor beléptem Pallagi miniszterhelyettes tárgyalójába, már mind az öt csoportfőnök és az önálló osztályok vezetői ott voltak. Valahogy megéreztem, hogy most látom utoljára így együtt a teljes egykori állambiztonsági vezetést. A miniszterhelyettes és Horváth tábornok később érkezett, ők a belügyminiszternél tárgyaltak éppen.

A jelenlévők lázasan olvasták a „bizonyítékokat”. Ez pedig nem volt más, mint a III/III-7. osztály szigorúan titkos minősítésű napi tájékoztató jelentéseinek néhány példánya. Ezek a tájékoztató jelentések, mint már említettem, a legfelső párt- és állami vezetők tájékoztatását szolgálták. Mint kiderült, főként a központi és a megyei állambiztonsági szervek információit tartalmazták az egyes pártok és a prominens ellenzéki személyek, például Kószeg Ferenc tevékenységéről, tervezett lépéseiről. Itt érdemes egy rövid kitérőt tenni.

Már említettem, 1989 szeptemberében az ORFK állományába kerültem, nem tartoztam az állambiztonsághoz. Ennek ellenére Pallagi miniszterhelyettes mintegy tanácsadóként időnként kikérte a véleményemet, számított elsősorban a jogi véleményemre. 1989 őszén, egészen pontosan október 2-án, engedélyezte Horváth tábornoknak, hogy a televízió *Napzárta* című műsorában részt vegyen egy vita-műsorban. A másik oldalt Kószeg Ferenc és Hack Péter képviselte.

Pallagi felkért, hogy Horváth mellett én is legyek jelen, ügyelve arra, hogy Horváth „nehogy elvesse a sulykot”. Meglepett, hogy azt hitte, én befolyásolhatom a mondandóját, másrészt, hogy ennyire tisztában van Horváth hajlamával, amit visszaemlékezésében Kőszeg egyszerűen csak úgy jellemezett, hogy Horváthtal a poligráf is tehetetlen lett volna: úgy hazudott. A *Napzárta* műsorvezetője egyebek között – véleményem szerint csak úgy poénból – megkérdezte, hogy Kőszeget még mindig lehallgatják-e. Horváth kapásból nemmel válaszolt, nekem pedig fogalmam sem lehetett, hogy ez a válasz igaz-e, vagy sem. És íme, most, az egyik napvilágra került jelentésben éppen Kőszeg lehallgatásáról közölnek információkat.

A jelenlévők számára nyilvánvaló volt, hogy valaki bentről szolgáltatta ki az adatokat, így akarva jó pontokat szerezni, esetleg átmenteni magát a jövőnek. Akkor még nem voltak ismertek az illető indítékai, de az eset jól mutatta az állambiztonsági állomány időközben már kibontakozott megosztottságát, zavartságát, identitászavarát. Az akkori időkben ezt számtalanszor volt alkalom személyesen is megfigyelni.

Hol volt már addigra a régi feszes fegyelem és egység? Félő volt, hogy a szolgálat lassan darabjaira hullik szét. Kívülről néztem ezt a folyamatot, és sajnáltam azokat a jóra való, kitűnő szakembereket, akik a régi reflexek alapján cselekvő vezető és áldozatává váltak. Akkor úgy éreztem, hogy ezekben a vezetőkben még az önfenntartás ösztöne sem volt meg. Saját, jól felfogott érdekük diktálta volna, hogy hagyjanak fel ezekkel a megfigyelésekkel, hiszen állambiztonsági érdekből semmi jelentőségük nem volt, viszont veszélyt hozott rájuk.

Még az sem mondható, hogy ezt a veszélyt nem látták előre. Magam hallottam vezetői értekezleten, amikor Pallagi szidta az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) tárgyalásain részt vevő MSZMP-delegációt, hogy közvetlenül, direkt módon felhasználják az általuk titkos úton szerzett információkat, ebből az ellenzéki pártok képviselői természetesen azonnal rájöttek, hogy honnan származhatnak az adatok. Mit gondoltak, hogy meddig mehet ez még így?

Az ellenzék által megszerzett jelentések dátuma november 19-től december 22-ig terjedt. Emlékszem, hogy új főnököm, Diczig vezérőrnagy megbízásából 1989 szeptemberében felhívtam Pallagi miniszterhelyettest, és kértem, hogy szereljen ki a „rendszerabályokat” – így nevezte az akkori szakzsargon a titkosszolgálati eszközöket – a vizsgálati szervek ügyvédi beszélőhelyiségeiből. „De be vagytok szarva!” – ez volt az első reakciója. Hát ha akkor nem, most van ok a beszarásra. Az ellenzék a miniszter mellett az ő leváltását is követeli. Tisztában van vele, mint mondta, hogy „az ő feje is lehullik”.

Ami az ügyvédi beszélőhelyiségek lehallgatását illeti, az akkori rövid kegyelmi állapot után a nyomozó hatóságok ma is élnek e törvény által garantált jogaikkal. A különbség csak annyi, hogy akkor nem nyílt jogszabályban tették ezt lehetővé.

1990. január 5-én délután tehát az állambiztonsági miniszterhelyettes irodájában összeült a „válságtáb”, és most már kívülálló szakértőként engem is meghívtak. Ekkor láttam utoljára együtt az állambiztonság teljes vezérkarát, a csoportfőnököket és az önálló osztályok vezetőit. Azon kevesek, akik a rendszerváltozás után is megmaradtak a különböző nemzetbiztonsági szervek állományában, bizonyították, hogy a megváltozott körülmények között is szükség van a szolgáltatásra, és a szakma folytatása hozzáértő emberek nélkül nem lehetséges. Sokan voltak, akik hajlandók lettek volna felesküdni a harmadik köztársaságra, de ez nem adatott meg nekik.

Jó egy óra várakozás után megérkezett Pallagi vezérőrnagy, állambiztonsági miniszterhelyettes. Rögtön a tárgyra tért. Az ellenzék az ő leváltása mellett a miniszter menesztését is követeli. Tisztában van vele, hogy az „ő feje lehullik”. Mit tegyünk, hogy legalább a miniszter feje megmaradjon? Belátja, hogy sokat nem lehet tenni, kész tények elé vannak állítva.

Az én véleményem tömör volt. Jelentse be, hogy Horváth vezérőrnagyot felfüggesztette, az inkriminált jelentéseket készítő III/III-7. osztály anyagait zároltatta, és mindenben támogatja a katonai ügyészégi vizsgálatot.

Pallagi egyelőre egy ködös vizsgálat bejelentését fontolgatja. Nem tudni, a nyilvánosságra hozott jelentéseken kívül van-e még valami az ellenzék birtokában. Ha nincs, az eddigieket még lehet magyarázgatni. Politikai pókerjátzsma. Kérdés, szabad-e, bele lehet-e bocsátkozni. Látszik, hogy nehéz egy csapásra őszintének lenni.

Horváth vezérőrnagy nincs jelen a megbeszélés e szakaszán. Állítólag az állambiztonsági titkárral tárgyal. Magamban azon csodálkoztam, hogy mit keres még itt ez az ember. Az ellenzék jól ismeri, ő az állambiztonság leginkább kompromittálódott szervezetének, a „belső elhárításnak” a vezetője. Két hónapja az ország nyilvánossága előtt tagadta, hogy Kőszeget lehallgatják, és most kézzelfogható bizonyíték van rá, hogy nem mondott igazat. Ezt már nem lehet kimagyarázni.

Horváth József a miniszterhelyettes és a miniszter előtt sem „vitte el a balhét”, azzal magyarázkodott, hogy ő a még mindig hatályos parancsok szerint járt el. Annyiban igaza volt, hogy ő volt az egyik első kezdeményezője a belső parancsok és utasítások megváltoztatásának, amire nem került sor. Mégis, úgy éreztem, hiányzik belőle a „betyárbecsület”, fel kellene ajánlania a lemondását. Ő azonban ezt nem tette meg, az utolsó pillanatig tartotta pozícióját, csak a miniszterhelyettes lemondása után egy héttel, január 17-én távozott posztjáról. Később három általa írt könyvben magyarázza akkori álláspontja helyességét, amely szerinte akár az állambiztonsági szolgálat megmentéséhez is vezethetett volna...

A sors szeszélye folytán részt vehettem az esetet kivizsgáló úgynevezett Duna-gate-bizottság munkájában is. Diczig tábormok, a bizottság vezetője, akinek akko-

riban a helyettesem voltam, szakértőként bevont a munkába, így abban elejétől végig részt vehettem. *Finszter Géza, Kolláth György és Szikinger István* a bizottság tagjaként járt el a vizsgálatban. Egyikük sem volt tagja a szolgálatnak.

Január 9-én Diczig tábornok Horváth vezérőrnagy szobájában a bizottság jelenlétében meghallgatta a belső elhárítás (egykori III./III. Csoportfőnökség) vezetőit. Jelen volt valamennyi kipróbált osztályvezető: *Földvári László, Esvégh Miklós, Timár Zoltán, Forgács Lajos, Kékesdi Gyula*. Horváth vitte a szót. Az eseményt megelőző állambiztonsági helyzetet „agyrémes állapotnak” nevezte. Kifejtette, hogy 1989 októberében éppen ő kezdeményezte, hogy a miniszter szabaduljon meg az állambiztonsági belső munkát szabályozó, elavult szabályozó rendszertől. Magyarázta a bizonyítványt, és sem akkor, sem a későbbi években nem vette tudomásul, hogy a történelem egy szempillantás alatt átszáguldozt felette, valamennyiünk felett; csak magyarázkodni lehet, megmagyarázni nem.

A bizottság előtti magyarázkodása szintiszta öngigazolás volt. Elmondta, hogy ő volt a kezdeményezője már 1988 decemberében, majd 1989 márciusában a strukturális változtatásoknak. Júniusban ennek alapján jött létre a szervezeti változtatás. Több mint kilencven, a belső munkát szabályozó parancsot néztek át, új parancsok tervezetei készültek.

Mint mondta, az állambiztonsági munkát az extrém politikai tevékenység feltárására irányítják. „Az információszerezést abban a politikai közegben kívánják végezni, ahol a társadalom politikai arculata alakulóban van.” A hálózatot az október és december között lezajlott eligazítások szerint, általános információszerező céllal foglalkoztatja. Az állomány „általános védelmi jellegű eligazítást kapott”. Az MSZP megalakulása után „kihirdették a pártsemlegességet”. A pártok irányába nem kíván hálózatot szervezni, de a szervezetnek képesnek kell lennie az alkotmányellenes tevékenység felismerésére. Szóbeli utasítására decemberben megszünt az F dossziés személyek ellenőrzése.

A jelenlegi esemény, álláspontja szerint, „egy szélesebb kifürkészési folyamat része”.

A hozzászólásokat Földvári László kezdte. Szerinte aszinkron keletkezett az állambiztonsági munkát támogató feltételrendszer és a társadalmi igények között.

Esvégh Miklós szerint nem történt jogsértés, hiszen a felderítés és a bizonyítás nem azonos fogalmak, itt csak felderítési információkról van szó.

Timár Zoltán kifejtette, hogy „kézi irányítással” működik a szervezet, a régi szabályok már nem érvényesek, új szabályok viszont nincsenek. Az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) nem foglalkozott az állambiztonsági szolgálattal, helyzetét „lebegteték”, és ennek ez a következménye. Az utóbbi években az állomány teljesen kicserélődött: egyetemi végzettség, három-öt év szolgálati idő jellemzi az állomány

jelentős részét. A régi rendszer működésképtelen volt már, és az ebből adódó zavarokra vezethető vissza az „átfordulás”. Jelenleg mindössze három ügyben folyik bizalmas nyomozás, szerinte ezek törvényességi szempontból megalapozottak. Mint elmondta 1989. október 16-tól Antoniewicz Roland ellen alkotmányellenes tevékenység miatt, dr. P. Sándor ellen 1989. október 9-től alkotmányos rend erőszakos megdöntése, Kószeg Ferenc ellen 1989. november 1-jétől államtitkosértés gyanúja miatt folyik feldolgozás.

Földvári szerint ez egy „tervszerűen robbantott politikai bomba”, aminek célja, hogy lehetetlenné tegyék a választások után az MSZP-orientáltságú személyeket. Érzékelhető az ellenzék részéről a titkok kifürkészésére való törekvés. Hiába vannak új parancstervezetek, állambiztonsági törvény nélkül nem lehet őket kiadni.

Kékesdi Gyula, a jelentésekért felelős osztály vezetője kifejtette, hogy ezek a jelentések a belső információs rendszer részét alkotják az osztályvezetők részére. Rajtuk kívül a főcsoportfőnök és helyettesei, a csoportfőnök, az állandó ügyeletek, valamint a III/III-A alosztály (Kormányórság) vezetője kapta, három hónapig őrzik meg, majd a címzettek kötelesek megsemmisíteni.

Beszámolójából kiderült, hogy az állambiztonsági szolgálat jelentési rendszere többszintű: a megyei III/III. osztályok napi jelentéseinek felhasználásával áll össze a III/III. Csoportfőnökség napi jelentése 14 példányban. Készül ezenkívül napi operatív információs jelentés, heti információs jelentés és negyedévi információs jelentés. Utóbbit a belügyminiszter, a főkapitányok és a Központi Bizottság kapta. Az MSZMP és a kormány tájékoztatására naponta kiadták továbbá az Adatfeldolgozó Csoportfőnökség által készített a BM-tájékoztató jelentést is.

A bizottság részéről Szikinger István megjegyezte, hogy az EKA 1/6. munkabizottsága valóban nem foglalkozott az állambiztonsági szolgálat kérdésével. Kifejtette azt is, hogy az általános információszerzés (megelőzés) kereteit nem jelölheti ki maga a szolgálat, ez kormányzati feladat kell hogy legyen.

Az állomány egyes tagjaival folytatott személyes beszélgetéseinken kiderült, hogy voltak olyan operatív tisztok, akik különböző szakmai fórumokon tiltakoztak a kialakuló helyzet ellen, és sürgették a megoldást. Megfigyelhető volt egy törekvés a belső érdekvédelem kialakítása iránt, és annak igénye, hogy a problémákat őszintén és teljes mértékben tájazzák fel. Többen tiltakoztak az akkor már teljes erővel folyó iratmegsemmisítések ellen is, amiről ott szereztünk tudomást először.

A meghallgatás után Diczig tábornok a bizottságnak elmondta, hogy nem lehet időbeli vagy ténybeli korlátokat szabni a vizsgálatnak, mert olyan helyzetbe kerülhet a bizottság, hogy állításait újabb dokumentumokkal cáfolják.

A bizottság tagjainak az volt a véleményük, hogy az állambiztonsági szolgálat vezetőit súlyos felelősség terheli, mert a szolgálat irányításánál nem vették figyelem-

be a társadalomban időközben végbe menő változásokat, megengedték, hogy a munka a régi belső rendelkezések szerint folyjon, elmulasztották a konkrét utasítások kiadását. Tették ezt annak ellenére, hogy már 1988 decemberében felismerték a belső munka szabályozásának szükségességét, de csak általános instrukciókat adtak ki.

Megengedték a behatolást a legálisan működő politikai szervezetek működésébe, aminek nem volt jogszabályi alapja ezzel sértették az ellenzékiek állampolgári jogait.

Megengedhetetlenül folyik az ügyiratok selejtezése, ami lehetetlenné teszi a szolgálat tevékenységének későbbi rekonstruálását.

Egyetértettek abban, hogy a kiadott utasítások kétértelműsége és a belső szabályok változatlansága miatt az elkövetett hibákért nem terheli felelősség a személyi állományt.

Egyetértettek abban is, hogy a minisztérium vezetésének azonnal felül kell vizsgálnia a belső utasításokat és rendelkezéseket, amelyek a pártállam védelmét és az egypártrendszer fennállásának sérthetetlenségét garantálták.

A minisztérium vezetése haladéktalanul intézkedjen olyan tartalmú parancs kiadására, amely kategorikusan tilalmazza operatív eszközök alkalmazását, amikor nem konkrét bűncselekmény felderítésére irányul, gyanú nem alapozza meg, különös figyelemmel a törvényesen bejegyzett pártok és szervezetek működésére.

Lényegében e megállapítások szerint készült el a bizottsági jelentés tervezete, amelyet január 12-én terjesztettek a miniszter elé.

Másnap, január 13-án, szombaton, késő délután hívta magához a miniszter a bizottság tagjait. Diczig tábornok engem is magával vitt, bár nem voltam tagja a bizottságnak.

Leültünk a miniszteri tárgyalóban, kisvártatva belépett Horváth István miniszter. Az asztal egyik oldalán ültek a bizottsági tagok, a másik oldalon egyedül a miniszter. Jegyzőkönyvvezető vagy titkár sem volt vele. Meglehetősen zaklatottnak, sértődöttnek tűnt. Diczignek mindjárt az elején megjegyezte, nehogy azt higgye, hogy ezért a jelentésért majd valaha is megdicsérik. Ebben természetesen benne volt az is, hogy tőle sem várhat dicséretet.

Tétova, óvatos kísérletet tett arra, hogy megpróbálja a jelentés tartalmát befolyásolni. Kolláth György ekkor felugrott az asztal mellől, és magából kikelve kijelentette, hogy egy percre sem hajlandó tovább részt venni a megbeszélésen, ha a miniszter megpróbálja befolyásolni a bizottsági vélemény tartalmát. A miniszter láthatóan meglepődött, egyszersmind belátta, hogy nincs abban a helyzetben, hogy szempontokat határozzon meg a bizottság számára.

Nagyon jól jellemzi ezt a megszólítás, amellyel folytatta mondandóját: *Élvtársak, urak!* Azonnal felmérte, hogy már nem az általa megszokott elvtársi körben van, amelynek ellentmondás nélkül fejtheti ki álláspontját. Sértődött hangot ütött meg, most már az ellenzékét hibáztatva, hogy az ellenzékkel folytatott tárgyalásokon nem erről volt szó.

A másik oldal átlépte, felrúgta a kialakított játékszabályokat. 1989 nyarán megegyezés született egy rendszerváltásról. Békésen, szabályozott feltételek között, új törvények stb. szerint és alapján. Majd a választások eldöntik, kinek a programja győzedelmeskedik. Amikor viszont eljutottunk a megegyezésig, jött két erő, amelyik kijelentette: nem írjuk alá! Most a végén pedig minket kárhóztatnak a késésért, mert szerintük a környező országok előbbre vannak. Itt nem az állambiztonságról, B/M-ről, Horváth Istvánról van szó, a francnak kell ez a reszkető szék – mondta. Mi az alkotmányban lefektettük a polgári demokrácia, a demokratikus szocializmus alapelveit. Ki tudja megmondani, mi a polgári demokrácia, mi a demokratikus szocializmus? Nem tudjuk, de azt mondtuk, hogy mind a kettőt! Most felléptek, hogy az utóbbi nem! Azon az áron is, hogy szennyet zúdítanak ránk. Az emberek iszonyodnak, borzadnak, hogy titkosszolgálati eszközöket használunk. Nyers is azt mondta, hogy neki is volt ilyen gyanúja. Németh kijelentette, hogy az ő levelét is felbontják. A múlt szombaton a pártban cserbenhagytak. Én reszketek amiatt, hogy a mostani ellenfeleink kerülhetnek hatalomra. A Nagy Imre-temetésén Orbán Viki elmondta, hogy még a reformkommunistákból sem kérnek, senkiből a jelenlegi baloldalról. A jelenleg kipattant ügy mögött ez van, ez húzódik meg. Ez most egy ürügy, lecsapták a labdát, még eldönteni a választások előtt, hogy ki legyen a nyereső. Ezek borsevik módra dolgoznak, a zömük jobb borsevik volt, mint mi. Tévedés ne essék, ezek onnan indultak el! De ez politika, itt viszont jogról és tényekről van szó! Ennek a politikai része a nagy kérdés, de a jogi is az. Itt most már hamis, kézből cáfolható dolgot leírni nem lehet. De ahhoz, hogy a leírtak jogilag is helytállóak legyenek, a következőket kell leszögezni. Jogilag tény, hogy 1989. október 23-ig pártállam volt, ez volt benne az alkotmányban. Ennek megfelelő törvények voltak, és ehhez igazodtak a belső szabályok is. A módosított alkotmánnyal jogállammá váltunk. De azt is látni kell, hogy a mi rendszerünk semmiképpen nem volt egy diktatórikus szocializmus, mint Románia vagy a Szovjetunió. A szamizdatirodalom például bűncselekmény volt, el kellett volna járni ellenük, ehelyett csak elkobzás folyt, büntetőeljárás nem. Erre most Kis János azt mondja, hogy engem büntető alá kell vonni? Ilyen lesz egy „liberális diktatúra”? Ha ezt még a belügyben sem írják le, akkor hol? Azt mondják, a belügy a párt meghosszabbított karja volt. Fel tudunk valamit hozni a menteségünkre? 1988. március 15-én az utolsó leheletünkig ellenálltunk, még az utolsó estén is jött a telefon. Aztán jött a Nagy Imre-temetés. Betiltsuk, ne tiltsuk? Én ép-

pen külföldön voltam. Alig lesznek – mondták egyesek –, ha betiljuk, tele lesz vele a nemzetközi sajtó. A huzavona, határozatlanság megismétlődött az NDK-sok ügyében, Románia kérdésében. Ez lett az eredmény! Összestostuk az SZDSZ-t az MDF-fel. Ez is hiba volt. Végül is, azt már le lehet írni, hogy ez pártállam volt.

Elgondolkodató volt számomra ennek a miniszteri felismerésnek a hirtelen jött kimondása. Néhány hónappal ezelőtt még szentségtörés lett volna a párton belül egy ilyen kijelentés.

A miniszter belátta, hogy a bizottság tagjait nem tudja befolyásolni, vagy eltéríteni a helyzet kezeléséről kialakított álláspontjuktól. Ebből a szempontból számára eredménytelenül végződött a meghallgatás.

A pártállamról szóló megállapítás nem került ugyan bele a jelentésbe, de minden más, ami megköveteli a minisztérium alkalmazkodását a megváltozott társadalmi helyzethez, igen. Január 16-án elkészült a jelentés. Nézetem szerinti megállapításai mai szemmel is megállják a helyüket.

Magá a miniszter további gyors véleményváltozáson esett át, amikor néhány nappal később, lemondása bejelentésekor, a parlamentben már azt mondta, hogy a Belügyminisztérium állambiztonsági szolgálatának belső elhárító részlege valóban a pártállam egyik terméke, sőt egyik tartóoszlopa volt, és lényegét tekintve közvetlen pártirányítással, politikai direktívákkal, esetenként közvetlen utasításokkal működött. A távozó miniszter hozzátette azt is, hogy az állambiztonsági munkatársak többségének jó szándéka ellenére a testület azok közé tartozott, amelyből a legnehezebben tüntethetők el a pártállami struktúra jegyei, hiszen azok belülről és békés úton történő lebontása roppant bonyolult politikai feladat.

A parlament előtt is hangot adott annak a véleményének, amelyet már előttünk is megfogalmazott. *Ez az egész ügy politikai kérdéssé vált – mondta. A gondosan megkomponált támadások arra irányulnak, hogy egyes politikai erők még a választások előtt döntésre vigyék a hatalom kérdését.* Horváth István szerint ahelyett, hogy a békés átmenet az európai normák szerint, toleranciával, bosszúállás és leszámlálás nélkül folytatódna, az általános anarchia veszedelmes jelei láthatók, amikor a nemzet újabb balsorsa fenyeget, és választási programmá válik milliók bosszorkányüldözése.

Egy mozdulattal kidobták hát a farkasok elől menekülő szánkóból a belső elhárítási csoportfőnökséget, a pártállam egyik tartóoszlopát, és ezt Horváth vezérőrnagy élete végéig nem tudta megemészteni. A Dunagate-botrány kirobbanása után az utolsó pillanatig védte a védhetetlent. A botrány napjaiban még részt vett a tévé stúdiójában egy beszélgetésen is, ahol írókkal, lapszerkesztőkkel, politikusokkal folytatott eszmecsere keretében a telefonlehallgatás és a társművészetek kapcsolatában a következő alapvetéssel fordult Konrád Györgyhez: „Az állambiz-

tonsági munka szakasztott olyan, mint a regényírás. Nemde maga is, Konrád úr, öt-hat oldalt teleír, de csak a végén jön rá, hogy abból egyetlenegy a jó. No hát, mi is elindulunk öt-hat vonalon, és csak a végén tudjuk biztosan, hogy melyik a helyes.”

Ebben a kijelentésében az igazi csavar ott van, hogy amikor Konrád és Szelényi Iván évekkal korábban együtt vidékre vonultak *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című tanulmányuk elkészítésére, az állambiztonság végig lehallgatta őket, így Horváth tiszttában lehetett Konrád írási szokásaival, munkamódszerével.

Kőszeg Ferenchez a következő szavakkal fordult: „Nézze, Kőszeg úr, a csőnek is két vége van, nem? Nos a telefonnak is.”

Vagyis minden jelenlévő levonhatta a következtetést: csak az a telefon nem hallgatható le, amelyiknek egy vége van. A telefonvonal másik végét Kőszeg esetében a legutolsó pillanatig a kezében tartotta, miként az a Dunagate-jelentésből kiderült.

Mindenesetre a katonai főügyész, Kámán József vezérőrnagy megindította a büntetőeljárást a lehallgatási botrány miatt. Az akkori pártok vezetőinek többségi véleménye az volt, hogy az ügy nyilvános kezelése előreviszi a demokratizálódási folyamatot.

1990. február 27-én viszont már be is bejelentette, hogy lezárták a nyomozást a Dunagate-ügyben. Kámán József elmondta, hogy az 1989. november 1. és 1990. január 5. közötti időszak napi jelentéseit, a folyamatban lévő öt ügy aktáit és néhány nyilvántartást sikerült lefoglalni. Megállapították, hogy a belső szabályok szerint elrendelt évenkénti iratmegsemmisítés decemberben elkezdődött. December 22-én viszont az állambiztonsági miniszterhelyettes olyan utasítást adott, hogy az iratok megsemmisítéséről nem kell jegyzőkönyvet készíteni.

Megállapította a nyomozás, hogy Pallagi Ferenc és Horváth József időközben nyugdíjazotti vezérőrnagyokat büntetőjogi felelősség terheli azért, mert nem intézkedtek az alkotmánymódosítás után törvénysértővé vált tevékenység megszüntetésére. Mulasztás terheli a belügyminisztert is, aki azonban polgári személyként nem lehet katonai bűncselekmény elkövetője. Pallagi Ferencet és Horváth Józsefet a nyomozás megszüntetésével egyidejűleg a Katonai Főügyészség megrovásban részesítette.

Időközben ismertté vált a III/III. Csoportfőnökség azon munkatársának a személyazonossága, aki kiszolgáltatta az inkriminált jelentéseket. Végvári József őrnagy ellen államtitoksértés és kötelességszegés szolgálatban bűntette miatt folytattak büntetőeljárást. Az ellene indult nyomozást is megszüntették, és őt is megrovásban részesítették.

A politikai kompromisszumnak tűnő megoldás hatálya azonban nem tartott sokáig. Az új kormány megalakulása után megválasztott legfőbb ügyész első intézkedései közé tartozott, hogy hatályon kívül helyezte a megszüntető határozatokat,

és mindhármuk ellen elrendelte a nyomozás folytatását. Döntését azzal indokolta, hogy az igazságszolgáltatás a bíróságok feladata, és itt az ügyészség olyan szerepet vállalt magára, amely az ő elképzelése szerint egy jogállamban a bíróság feladata.

Mindhármukat bíróság elé állították, az eljárás 1991 elején mindenki vonatkozásában bírói megrovással zárult. Az egykori munkatársak által árulónak tekintett Végvári őrnagyról sokáig nem lehetett hallani, majd húsz évvel később, 2010. március 15-én Köztársasági Érdemrend kitüntetéssel jutalmazták a rendszerváltás előmozdításában játszott szerepéért.

A Dunagate-ügynek nevezett politikai botrány nem csak lehallgatási ügy volt. Ekkor derült fény az állambiztonsági iratok tömeges megsemmisítésére is. Az állambiztonsági múlt teljes feltárása, amelybe az ügynevezett ügynöki tevékenység is beletartozik, húsz év után is várat magára.